

УДК 37.013.3

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.64-2.2>**Т. Д. Побоча**

старший викладач кафедри виховання, культури здоров'я,
професійної та позашкільної освіти
Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради

ПРОВІДНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ У СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ У ПОВОЄННИЙ ЧАС (ДРУГА ПОЛОВИНА 40-Х ХХ СТ.)

На підставі аналізу наказів Міністерства освіти УРСР другої половини 40-х рр. ХХ ст. зроблено висновок про наявність низки провідних тенденцій у формуванні змісту курсів підвищення кваліфікації працівників освіти: посилення вимог щодо ідейно-політичного рівня вчителів та керівних кадрів освітньої галузі, що відбувалося шляхом лекцій, семінарів, самостійного опрацювання рішень партійних з'їздів, постанов, творів «класиків» марксизму-ленінізму; розвиток науково-методичної підготовки вчителів з окремих предметів, які чи вводилися до навчальних планів (логіка, психологія), чи вже були наявні, але рівень обізнаності (та/чи ідеологічної зрілості) вчителів був недостатнім (фізика, російська та українська література, історія тощо), тому запроваджувалися обласні дво-, чотирьох- і п'ятиденні семінари, якими охоплювалися значна кількість викладачів; зародження, зміцнення та поширення тенденції щодо вивчення, узагальнення, популяризації та наслідування передового досвіду кращих вчителів та шкіл; пошук ефективних очно-заочних форм підвищення кваліфікації вчителів: семінари, конференції, методкущі, лекції, доповіді, співпраця із педагогічними закладами вищої освіти (залучення до роботи у післядипломній педагогічній освіті викладачів педагогічних і учительських інститутів, які мали проводити виїзні консультації); використання часу літніх та зимових канікул (зокрема, влітку 1948 р. було організовано місячні курси для вчителів англійської та французької мови; а влітку 1949 р. – для викладачів природознавства; влітку 1950 р. – вчителі I–IV; V–X класів та викладачі фізичного виховання тощо).

Наголошено, що на початку періоду регулювання змістового наповнення підвищення кваліфікації вчителів виключно наказами МО України, що відображали зміни пріоритетів освітньої політики СРСР. Ситуацію було подолано лише на початку 50-х. Коли відсутність єдиних програм та планів із підвищення кваліфікації вчителів різного фаху було виправлено, шляхом введення єдиної системи підвищення кваліфікації вчителів.

Ключові слова: зміст освіти, післядипломна педагогічна освіта, підвищення кваліфікації, накази Міністерства освіти України.

Постановка проблеми. У сучасній системі освіти все більшого розгортання набуває ідея неперервності, яку тлумачать переважно як можливість особи реалізовувати свої освітні потреби впродовж всього життя. На наше переконання, визначена ідея в освітній галузі вже має і досвід втілення, і сталі традиції. Зокрема це стосується системи підвищення кваліфікації вчителів, які, на сьогодні, зобов'язані проходити відповідне навчання раз на п'ять років. Сучасне реформування цієї сфери надає вчителям низку можливостей, задля професійного самовдосконалення, що свідчить про своєрідний «відхід» від жорсткого унормування, авторитаризму школи минулого та ствердження певної децентралізації процесу підвищення кваліфікації вчителів. Це, безумовно, позитивна тенденція в аспекті «свободи вибору» особистості, проте остаточно не розв'язаним є питання стандартизації, легітимізації та визнання отриманих вчителями документів, що б підтвер-

джували здобуття ними тих, чи тих нових компетентностей. З вказаних позицій в пригоді може стати вивчення педагогічного досвіду, який здобула вітчизняна система післядипломної педагогічної освіти у найбільш скрутні для країни часи, до числа яких відносимо повоєнне десятиріччя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні проблеми розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів достатньо широко представлені у сучасному науково-педагогічному дискурсі. Теоретико-методологічні засади та організаційно-педагогічні умови функціонування системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників та післядипломної педагогічної освіти в Україні висвітлено в роботах С. Крисюка, А. Кузьмінського, В. Олійника, Н. Протасової, П. Пуховської, В. Пуцова, Т. Сорочан, Т. Сущенко, Є. Чернишової. Значна кількість робіт вчених присвячена розгляду окремих аспектів підвищення кваліфікації вчителя: методична підготовка вчите-

лів до роботи із різними віковими категоріями учнів (О. Варецька, О. Волик, І. Титаренко); умови та засоби розвитку професійних компетентностей та особистісних якостей вчителів-предметників у післядипломній педагогічній освіті (Л. Васильченко, В. Вітюк, Г. Вороніна, П. Грабовський, І. Ковальчук, В. Луніна, Т. Трачук, Н. Ясинська та інші). Значно менше висвітлено історико-педагогічний аспект становлення та розвитку післядипломної освіти (Г. Білянін, А. Зубко, С. Крисюк, Л. Сігаєва). Тож узагальнення та критичне осмислення історико-педагогічного досвіду минулого є запорукою для розвитку сучасної післядипломної освіти.

Головною метою публікації є визначення провідних тенденцій формування змісту освіти у системі підвищення кваліфікації вчителів у повенний час.

Виклад основного матеріалу. У повоєнне десятиріччя процес відбудови системи вітчизняної освіти відбувався у надзвичайно складних соціально-культурних та політико-економічних умовах подолання наслідків попереднього руйнування. Недоліки у матеріально-побутовому, методичному та кадровому забезпеченні освітнього процесу відобразилися на незадовільному стані тогочасної школи. Перед освітою постали питання: забезпечити дітей освітою, а освіту – кваліфікованими кадрами, нестача яких була суттєво відчутною впродовж наступних десятиріч. Розв'язання питання організації підвищення кваліфікації вчителів супроводжувалося значними змінами у самій системі середньої освіти. На цей час припадає реформування загальної середньої освіти, що завершилося ствердженням обов'язкового семирічного навчання поряд із 10 річною загальною середньою освітою у 1951 р. Відповідно до цих реформаторських дій у галузі середньої освіти питання змісту підвищення кваліфікації вчителів перебувало у постійному русі, оскільки сама структура цієї підготовки також лише відбудовувалась.

Так, наприкінці 40-х рр. ХХ ст. відбулися зміни у змісті загальної освіти (введення викладання логіки та психології як окремих навчальних предметів; посилення уваги до викладання фізики, пізніше – природознавства), що відобразилися на змісті післядипломної підготовки вчителів. Зокрема на виконання наказу Міністерством освіти УРСР (далі – МО України) (№ 102 від 14 січня 1947 р.) «Про викладання в середніх школах УРСР логіки та психології» було введено викладання визначених навчальних предметів у 25 середніх школах, тому вже у влітку 1947 р. у Києві проведено дво-місячні курси із підготовки вчителів логіки та психології. Саме з цього часу розпочалася підготовка кваліфікованих вчителів (психології та логіки) в університетах та педагогічних закладах вищої освіти [3]. Місячні курси, які пройшли 400 осіб

було проведено і для фахової підготовки вчителів фізики (при Київському педагогічному інституті, Харківському, Дніпропетровському, Одеському та Львівському державних університетах (наказ «Про організацію місячних курсів підвищення кваліфікації викладачів фізики середньої школи», № 1482 від 18 червня 1947 р.) [6].

Цю «традицію» було продовжено і в наступні роки після доповіді у серпні 1948 р. на сесії Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В.І. Леніна академіка Т. Лисенка, «Про становище в біологічній науці», яка «продемонструвала повну перемогу єдино правильного і дійсно наукового напрямку в біологічній науці» [12], окремим наказом МО України «Про стан і заходи поліпшення викладання біологічних наук у школах Української РСР» (№ 2161 від 30 жовтня 1948 р.). Тож для вчителів природознавства (методистів, керівників станцій юних натуралістів тощо) провели спеціальне навчання.

Не залишилися поза уваги урядовців навчальні предмети, які мали ідейний характер. Зокрема, це стосувалося української літератури, історії СРСР та історії УРСР. Отже, і зміст післядипломної підготовки вчителів з зазначених предметів також потребував оновлення, на що було спрямовано накази МО України: «Про стан викладання української літератури в школах УРСР» (№ 2821 від 31 грудня 1947 р.), та «Науково – методичні вказівки Про поліпшення викладання історії СРСР та історії УРСР в середній школі (06 жовтня 1947 р.)». Відповідно до першого документу, «інститути удосконалення кваліфікації вчителів, райпедкабінети спрямували свою роботу на підвищення ідейно-теоретичного рівня і ділової кваліфікації викладачів української літератури», задля чого було проведено місячні курси «з ідеологічних питань та питань щодо поліпшення роботи шкіл» [11, с. 7]. Зверталася увага на необхідність вивчення практики викладання української літератури, узагальнення та популяризацію кращого досвіду.

Підвищення ідейно-політичного рівня та науково-методичної підготовки вимагалося і від керівних освітніх кадрів. Задля цього наказом МО України «Про стан добору, розстановки та використання педагогічних і керівних кадрів шкіл та відділів народної освіти УРСР» (№ 1335 від 27 травня 1947 р.) Українському науково-дослідному інституту педагогіки та Управлінню шкіл МО України було наказано вивчити стан роботи інститутів удосконалення кваліфікації вчителів, райпедкабінетів, куштових методичних об'єднань і педагогічних рад шкіл та запроваджено постійно-діючі семінари для інспекторів облВНО.

Отже, провідним аспектом із підвищення кваліфікації вчителів була їхня ідейно-політична підготовка. На цей аспект роботи зверталася у Постанові ЦК КП (б)У «Про заходи до подальшого

поліпшення роботи шкіл УРСР» (1947 р.). Нею з поміж іншого наголошувалося на тому, що уроки проводяться у школах на низькому ідейно-політичному та науковому рівнях, викладання «хибує на аполітичність, формалізм, недостатність наочності; слабо використовуються лабораторно-практичні роботи та екскурсії, часто викладання зводиться до простого викладу фактів, без належного їх аналізу та узагальнення» [4, с. 8]. Тож у змісті підвищення кваліфікації вчителів передбачалося посилення ідеологічного аспекту шляхом систематичних лекцій, доповідей та «вивчення вчителями самостійно, а також у семінарах і гуртках «Короткого курсу історії ВКП(б)», творів Леніна та Сталіна» [4, с. 10]. Від вчителів вимагалось підвищувати рівень своєї методичної та наукової підготовки також через вивчення досвіду роботи кращих вчителів і шкіл.

Цей напрям продовжено у наступному (1948 р.), коли наказом МО України «Про підсумки проведення січневих нарад вчителів шкіл УРСР у 1948 році» (№ 292 від 27 лютого 1948 р.) було зобов'язано інститути удосконалення кваліфікації вчителів «опрацювати кращі доповіді та виступи вчителів на січневих нарадах» та продовжити цю роботу у другому півріччі 1948 р. Документом наголошувалося на необхідності проведення науково-педагогічних конференцій «з метою обговорення передового досвіду шкіл області в справі здійснення найактуальніших завдань навчально-виховної роботи, поставлених перед органами народної освіти та школами ухвалою ЦК КП(б)У від 3/ХІІ 1947 року» [7, с. 14–15].

Ідеологічне спрямування і у подальшій роботі інститутів удосконалення вчителів (далі – ІУВ) мало переважне значення, що доводиться наказами МО України, що були ухвалені через декілька років. Зокрема 1952 р. окремо аналізували викладання історії («Про стан викладання історії та Конституції СРСР і УРСР в школах Тернопільської області»). Зазначаючи «недостатню обізнаність окремих вчителів з основоположними працями класиків марксизму-ленінізму, з досягненнями радянської історичної науки» та «відсутність теоретичного обґрунтування і більшовицької партійності в оцінці ними (вчителями історії – *Т.П.*) історичних фактів», приписувалося: «6) Під час літньої перерви провести курси підвищення кваліфікації вчителів, охопивши ними насамперед малодосвідчених вчителів ІV класів новоутворених шкіл; 7) обласному інституту удосконалення вчителів розробити конкретні заходи щодо поживлення та розгортання методичної роботи <...> Інституту удосконалення вчителів опрацювати низку методичних розробок уроків з найскладніших розділів державної програми з історії» [10, с. 15–16].

Ідеологічне забарвлення мало також викладання української та російської мови та літе-

ратури. Особливо прискіпливо ставилися до викладання цих предметів на Західноукраїнських землях (наказ МО України «Про хід перебудови викладання української та російської мови та літератури у школах Дрогобицької області у світлі вчення Й.В. Сталіна про мову»). Вказаним документом вчителі повинні були «озброїтися геніальними працями Й.В. Сталіна з питань мови», аби «піднести ідейно-науковий рівень всієї навчальної роботи, зокрема в перебудові та поліпшенні викладання мов» [13, с. 2].

До цієї роботи були залучені обласні ІВУ, які мали: «а) подати практичну допомогу завідувачам райпедкабінетів та методичних об'єднань, предметних комісій вчителів української та російської мови. Організувати для них семінари та виготовити інструктивно-методичні листи про поліпшення викладання мов»; «в) розробити лекцію на тему: «Як поліпшити викладання мови в школі та домогтися високої успішності», обговорити їх з активом вчителів » [13, с. 4].

Важливим також вважаємо і той факт, що з 1948 р. МО України звернулося до такої форми післядипломної освіти, як заочне навчання, про що йшлося у наказі МО України «Про міжсесійну роботу з учителями – заочниками» (№ 489 від 26 березня 1948 р.). Цим документом обов'язковим було складання календарю виїздів викладачів ІВУ до районів та шкіл задля проведення консультацій.

Саме цей, 1948 р., став роком опрацювання та ухвалення ключового для формування системи післядипломної освіти «Положення про єдину систему підвищення кваліфікації вчителів та керівних кадрів народної освіти». Цьому документу передував своєрідний моніторинг тогочасного стану підвищення кваліфікації вчителів, свідченням чого став наказ МО України «Про поліпшення підготовки вчительських кадрів» (№ 535 від 21 березня 1948 р.). Надзвичайно важливою, вважаємо, констатацією цим документом неефективності роботи обласних інститутів підвищення кваліфікації вчителів та відсутності єдиного навчального плану та програм з підвищення кваліфікації вчителів різного фаху. Тому і зміст цієї освіти регулювався лише окремими наказами та розпорядженнями обласних відділів народної освіти, Управління шкіл МО України, відповідальність за цю роботу покладалася на облВНО. Саме для уніфікації цього процесу МО України було приписано: «закінчити опрацювання Положення про єдину систему підвищення кваліфікації вчителів та керівних кадрів народної освіти; скласти навчальні плани та програми з підвищення кваліфікації вчителів різних фахів», підготувати «для подання на розгляд Уряду проект організації Центрального інституту підвищення кваліфікації кадрів народної освіти» [9, с. 9]. Цитованим

наказом передбачалася перевірка стану роботи обласних ІУВ, які повинні були подати свої звіти до облВНО.

Вже у квітні 1948 р. МО України видало черговий наказ «Про курси перепідготовки вчителів та керівних кадрів влітку 1948 року», яким приписувалося проведення низки заходів з метою «поліпшення ділової кваліфікації та піднесення політичного рівня керівних та педагогічних кадрів» [5, с. 2]. Отже, саме ця мета зумовлювала відповідний зміст освіти на пропонованих місячних курсах. Вважаємо за необхідне зазначити, що цим наказом зверталася увага на посилення підготовки вчителів іноземних (англійська, французька) мов.

Отже, питання унормування процесу удосконалення кваліфікації вчителів у 1948 р. було надзвичайно актуалізованим, що підтверджується наказом МО України «Про методичну роботу з учителями Української РСР» (№ 1594 від 10 серпня 1948 р.) із відповідними положеннями («Про методичну роботу з учителями шкіл УРСР» та «Положення про куцове методичне об'єднання вчителів I–IV». Додамо, що ці положення відобразили оновлення вітчизняної системи підвищення кваліфікації вчителів, оскільки попередні аналогічні положення були ухвалені у 1944 р. («Положення про методичну роботу в школі» та «Положення про куцові методичні об'єднання й предметні комісії вчителів початкових, семирічних та середніх шкіл УРСР»).

Оновлений зміст післядипломної педагогічної освіти було втілено у таких організаційних формах: курси перепідготовки вчителів та керівних працівників відділів народної освіти (терміном від 1 до 2 місяців); семінари (одноденні, двотижневі); учительські (та науково-педагогічні) конференції; куцові методичні об'єднання та районні педагогічні кабінети. Важливим вважаємо той факт, що формального оформлення ці об'єднання вчителів отримали лише у 1948 р., коли наказом МО України «Про методичну роботу з учителями Української РСР» (№ 1594 від 10 серпня 1948 р.) були затверджені «Положення про методичну роботу в школі», «Положення про куцове методичне об'єднання вчителів I–IV класів» і «Положення про районний (міський) педагогічний кабінет».

В аналізованій період значну увагу приділяли вивченню передового педагогічного досвіду та співпраці районних відділів народної освіти та інститутів підвищення кваліфікації вчителів із вченими, науковими працівниками, викладачами ЗВО. Видається цікавим той факт, що ця співпраця по суті повинна була надати науково-теоретичне підґрунтя панівній ідеології. Про це, зокрема йшлося у Науково-методичних вказівках «Про поліпшення викладання історії СРСР та історії УРСР в середній школі» (1947 р.), якими викладацькій спільноті було запропоновано проводити «лекції, семінари,

теоретичні конференції, консультації з основних питань історичної науки, марксистсько-ленінської методології, піддавши глибокій науковій критиці буржуазно-націоналістичні перекопання в питаннях історії України» [1, с. 10].

Вже в червні 1948 р. було ухвалено визначальне для системи підвищення кваліфікації вчителів «Положення про єдину систему підвищення кваліфікації вчителів та працівників відділів народної освіти УРСР» (10 червня 1948 р.). Документом визначалася мета цього напрямку роботи (піднесення «ідейно-політичного, загальноосвітнього та фахового рівня» вчителів відповідно до вимог, «що їх ставлять партія та уряд перед школою» [2, с. 14]), та визначено організаційні форми та терміни підвищення кваліфікації для тих вчителів, що вже мають закінчену педагогічну освіту, та різний педагогічний стаж.

Привертає увагу той факт, що «закінченою педагогічною освітою» вважався різний освітній рівень для вчителів: середньої було достатньо для вчителів I–IV класів; освіти за вчительський інститут для вчителів V–VII класів та вищу для вчителів VIII–X класів.

Відповідно до стажу педагогічної роботи вчителі поділялися на такі групи: вчителі, що мають педагогічний стаж менш як 15 років (двоциклова підготовка – річний цикл навчальних занять один раз на п'ять років; та самостійна робота); вчителі, що мають педагогічний стаж понад 15 років (самоосвіта, щорічні семінари). Зміст підготовки й тих, і тих вчителів полягав у вивченні загальнополітичних (історія та теорія марксизму-ленінізму), педагогічних і методичних питань. Прикметною ознакою часу було першочергове вивчення питань, що мали ідеологічний характер.

Зміст освіти на той час регулювався навчальними планами та програмами курсів усіх типів, які повинно було розробити МО УРСР. Власне саме тому у 1948 р. було затверджено форми, навчальні плани та програмами єдиної очно-заочної системи підвищення кваліфікації вчителів, затвердженої Міністерством освіти УРСР.

Певні підсумки нововведень щодо діяльності системи підвищення кваліфікації вчителів було підбито на січевих нарадах вчителів у 1950 р. Матеріали цих нарад, опубліковані у Збірнику наказів та розпоряджень МО УРСР доводять пріоритет у роботі вчителя «ідейно-політичного рівня викладання основ наук, зв'язок теорії з практикою соціалістичного будівництва», «забезпечення більшовицької партійності», «виховання учнів в дусі радянського патріотизму і радянської національної гордості» [8, с. 14]. Тож підготовка вчителів повинна була бути спрямована на «піднесення їхнього ідейно-політичного та науково-педагогічного рівня навчально-виховної роботи» [8, с. 15]. До цієї роботи були залучені

партійні організації, які мали проводити спеціальні лекції «з питань марксизму-ленінізму, міжнародного становища, досягнень соціалістичного господарства, науки та культури в Радянському Союзі» [8, с. 16]. Підвищення методичного рівня забезпечувалося системною та плановою роботою методкущів, інститутів удосконалення кваліфікації вчителів. Отже, за цими установами закріплювалися функції щодо підготовки вчителів шляхом поширення передового педагогічного досвіду. Перед вчительством поставали конкретні виховні завдання: «на матеріалі свого предмета виховувати учнів в дусі радянського патріотизму і радянської національної гордості, виховувати в учнів науково-матеріалістичне розуміння розвитку суспільства і природи, рішуче боротися проти проникнення у свідомість учнів пережитків капіталізму, зокрема українського буржуазного націоналізму» [8, с. 17]. Але вже у 1952 р. стали готувати нове положення про обласні інститути удосконалення вчителів.

Висновки та пропозиції. Отже, загалом варто зазначити, повоєнний час розбудови вітчизняної освіти потребував значної кількості вчителів, які, через об'єктивні обставини, не могли повністю задовольнити цей попит. Але усі освітні нововведення потребували від вчителів відповідної підготовки, тому зміст післядипломної освіти (підвищення кваліфікації) визначався провідними тенденціями освітньої політики тогочасної України.

Отже, у другій половині 40-х рр. ХХ ст. зміст післядипломної педагогічної освіти відображав такі загальні тенденції:

1) підвищення вимог щодо ідейно-політичного рівня вчителів та керівних кадрів освітньої галузі, що відбувалося шляхом лекцій, семінарів, самостійного опрацювання рішень партійних з'їздів, постанов, творів «класиків» марксизму-ленінізму;

2) розвиток науково-методичної підготовки вчителів з окремих предметів, які чи вводилися до навчальних планів (логіка, психологія), чи вже біли наявні, але рівень обізнаності (та/чи ідеологічної зрілості) вчителів був недостатнім (фізика, російська та українська література, історія тощо), тому запроваджувалися обласні дво-, чотирьох- і п'ятиденні семінари, якими охоплювалася значна кількість викладачів;

3) зародження, зміцнення та поширення тенденції щодо вивчення, узагальнення, популяризації та наслідування передового досвіду кращих вчителів та шкіл;

4) пошук ефективних очно-заочних форм підвищення кваліфікації вчителів: семінари, конференції, методкущі, лекції, доповіді, співпраця із педагогічними закладами вищої освіти (залучення до роботи у післядипломній педагогічній освіті викладачів педагогічних і учительських інститутів, які мали проводити виїзні консультації);

5) для підвищення кваліфікації вчителів використовувався і час літніх та зимових канікул (зокрема, влітку 1948 р. було організовано місячні курси для вчителів англійської та французької мови; а влітку 1949 р. – для викладачів природознавства; влітку 1950 р. – вчителі I–IV; V–X класів та викладачі фізвиховання тощо). Така практика продовжувалася і в наступні роки.

Загалом варто наголосити, що на початку періоду регулювання змістового наповнення підвищення кваліфікації вчителів виключно наказами МО України, що відображали зміни пріоритетів освітньої політики СРСР. Ситуацію було подолано лише на початку 50-х. Коли відсутність єдиних програм та планів із підвищення кваліфікації вчителів різного фаху було виправлено, шляхом введення єдиної системи підвищення кваліфікації вчителів.

Список використаної літератури:

1. Науково-методичні вказівки Про поліпшення викладання історії СРСР та історії УРСР в середній школі. *Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР* 1947. № 16. С. 8–11.
2. Положення про єдину систему підвищення кваліфікації вчителів та працівників відділів народної освіти УРСР. *Збірник наказів та розпоряджень МО УРСР*. 1950. №1. С.14–15.
3. Про викладання в середніх школах УРСР логіки та психології : наказ Міністерства освіти України від 14.01.1947 р. № 102. *Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР* 1947. № 3. С. 3–4.
4. Про заходи до дальшого поліпшення роботи шкіл УРСР : Постанова ЦК КП(б)У. *Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР* 1947. № 1-2. С. 7–11.
5. Про курси перепідготовки вчителів та керівних кадрів влітку 1948 року від 29.04.1948 р. № 699. *Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР* 1948. № 11. С. 2–7.
6. Про організацію місячних курсів підвищення кваліфікації викладачів фізики середньої школи : наказ Міністерства освіти України від 18.06.1947 р. № 1482. *Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР* 1947. № 8. С. 13–15.
7. Про підсумки проведення січневих нарад вчителів шкіл УРСР у 1948 році : наказ Міністерства освіти України від 27.02.1948 р. № 292. *Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР* 1948. № 5. С. 12–15.
8. Про підсумки січневих нарад вчителів та завдання відділів народної освіти і шкіл: наказ Міністерства освіти України від 09.02.1950 р. № 46. *Збірник наказів та роз-*

- поряджень Міністерства освіти Української РСР 1950. № 3. С. 13–17.
9. Про поліпшення підготовки учительських кадрів: наказ Міністерства освіти України від 21.03.1948 р. № 535. *Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР* 1948. № 8. 6 с.
 10. Про стан викладання історії та Конституції СРСР і УРСР в школах Тернопільської області : Наказ Міністерства освіти України від 13.03.1953 р. № 146. *Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР* 1952. № 7. С. 12–16.
 11. Про стан викладання української літератури в школах УРСР : Наказ Міністерства освіти України від 31.12.1947 р. № 2821. *Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР* 1948. № 2. С. 7–11.
 12. Про стан і заходи поліпшення викладання біологічних наук у школах Української РСР : Наказ Міністерства освіти України від 30.10.1948 р. № 2161. *Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР* 1948. № 22. С. 17–19.
 13. Про хід перебудови викладання української та російської мови та літератури у школах Дрогобицької області в світлі вчення Й.В.Сталіна про мову : Наказ Міністерства освіти України від 20.05.1952 р. № 367. *Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР* 1952. № 12. С. 2–5.

Pobocha T. Leading tendencies of education content formation in the system of further training for teachers in the post-war period (second half of the 40's of the twentieth century)

On the basis of the analysis of orders of the Ministry of Education of the Ukrainian SSR in the second half of the 40's of the twentieth century it is concluded that there are a number of leading trends in the formation of the content of continuing education courses for educational workers: strengthening the requirements for the ideological and political level of teachers and senior staff in the educational sector, which was implemented through lectures, seminars, independent processing of decisions of party congresses, resolutions, works of "classics" of Marxism-Leninism; the development of scientific and methodological training of teachers on particular subjects that were either included in curricula (logic, psychology), or already existed, but the level of teachers' awareness (and/or ideological maturity) was insufficient (physics, Russian and Ukrainian literature, history etc.), therefore, regional two-, four- and five-day seminars were introduced, which occupied a significant number of teachers; the germination, consolidation and spread of the tendency of studying, generalization, promotion and following the best practices of the best teachers and schools; searching for effective full-time and part-time forms of further teacher training: seminars, conferences, methodic, lectures, reports, cooperation with pedagogical institutions of higher education (involving in the work in the postgraduate pedagogical education of teachers of pedagogical and teacher institutes, who had to conduct field consultations); the use of the time of summer and winter holidays (in particular, in the summer of 1948 monthly courses were organized for teachers of English and French, and in the summer of 1949 – for teachers of science, in the summer of 1950 – teachers of the I–IV, V–X classes and teachers physical education etc.).

It is emphasized that at the beginning of the period of regulation of the meaning content of teacher improvement exclusively by orders of the Ministry of Education of Ukraine, that reflected changes in the priorities of the educational policy of the USSR. The situation was overcome only in the early 50's. When the lack of single programs and plans for the improvement of the teachers' qualifications of different specialties was fixed, by introducing a single teachers' further training system.

Key words: content of education, postgraduate pedagogical education, further training, orders of the Ministry of Education of Ukraine.